

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

سرشناسه:	ستاری فر، محمد، ۱۳۳۱ -
عنوان و نام پدید آور:	بن مایه های توسعه یافتگی و توسعه نیافتگی /تالیف محمد ستاری فر.
مشخصات نشر:	تهران: دانشگاه علامه طباطبائی، ۱۴۰۲.
مشخصات ظاهری:	۳ ج: جدول، نمودار.
فروست:	انتشارات دانشگاه علامه طباطبائی؛ ۵۸۸(۳)/۳.
شابک:	شابک دوره: ۹۷۸-۹۶۴-۲۱۷-۴۶۹-۰۰
	شابک جلد اول: ۹۷۸-۹۶۴-۲۱۷-۴۷۰-۰۶
	شابک جلد دوم: ۹۷۸-۹۶۴-۲۱۷-۴۷۱-۰۳
	شابک جلد سوم: ۹۷۸-۹۶۴-۲۱۷-۴۷۲-۰۰
وضعیت فهرست نویسی:	فیا
یادداشت:	واژه نامه.
یادداشت:	کتابنامه.
یادداشت:	نمایه.
مدرجات:	ج. ۱. چپستی ها، چارچوب های مفهومی و نظری در پیدایش بن مایه های توسعه یافتگی.
	ج. ۲. فرایندهای کامیابی اروپاییان در دستیابی به بن مایه های توسعه یافتگی
	ج. ۳. فرایندهای کامیابی و ناکامی ایرانیان در دستیابی به بن مایه های توسعه یافتگی.
عنوان دیگر:	فرایندهای پدیداری چرخه «قدرت جامعه قوی- قدرت دولت قوی».
موضوع:	رشد اقتصادی -- ایران -- تاریخ
موضوع:	Economic Development -- Iran -- History
موضوع:	توسعه اجتماعی -- ایران -- تاریخ
موضوع:	Community Development -- Iran -- History
موضوع:	رشد اقتصادی -- تاریخ
موضوع:	Economic Development -- History
موضوع:	توسعه اجتماعی -- تاریخ
موضوع:	Community Development -- History
موضوع:	رشد سیاسی -- تاریخ
موضوع:	Political Development -- History
موضوع:	ایران -- سیاست اجتماعی
موضوع:	Iran -- Social Policy
موضوع:	ایران -- سیاست اقتصادی
موضوع:	Iran -- Economic Policy
موضوع:	ایران -- سیاست و حکومت -- تاریخ
موضوع:	Iran -- Politics and Government-- History
شناسه افزوده:	دانشگاه علامه طباطبائی.
رده بندی کنگره:	HC۴۷۳
رده بندی دیوئی:	۳۳۰/۹۵۵
شماره کتابشناسی ملی:	۷۴۳۸۱۳۱

بن مایه‌های توسعه یافتگی و توسعه نیافتگی

جلد سوم:

فرایندهای کامیابی و ناکامی ایرانیان در دستیابی به
بن مایه‌های توسعه یافتگی

مؤلف:

دکتر محمد ستاری فر

عضو هیئت علمی دانشگاه علامه طباطبائی

چاپ سوم

بن‌مایه‌های توسعه‌یافتگی و توسعه‌نیافتگی

جلد سوم:

فرایندهای کامیابی و ناکامی ایرانیان در دستیابی به
بن‌مایه‌های توسعه‌یافتگی

مؤلف:

دکتر محمد ستاری‌فر

زیر نظر معاونت پژوهشی دانشگاه

شابک جلد سوم: ۹۷۸-۹۶۴-۲۱۷-۴۷۲-۰

ویراستار ادبی سمیرا مؤدب ویراستار علمی: حمید دورچی سرویراستار: دکتر زهرا محمدیان

صفحه‌آرا: سمیرا مؤدب طراح جلد: شهریار شاه‌مندی ناظر فنی: رضا دنیوی

مرکز چاپ و انتشارات دانشگاه علامه طباطبائی؛ صندوق پستی: ۱۵۸۱۵/۳۴۸۷

فروشگاه آنلاین انتشارات book.atu.ac.ir

سایت مرکز چاپ و انتشارات press.atu.ac.ir

سایت فروشگاه الکترونیکی <https://mybooket.com/atu>

آدرس فروشگاه مرکزی: تهران انتهای بلوار دهکده المپیک، دانشگاه علامه طباطبائی

نیش درب ورودی میدان ورزش تلفن: ۴۸۳۹۲۶۵۹ همراه: ۰۹۹۰۲۴۹۹۹۸۵

چاپ سوم ۱۴۰۲ شمارگان: ۱۰۰ قیمت: ۲۴۰۰۰۰ تومان

۵۸۸ (۳) ۳

گفتار ناشر

ماهیت پژوهشی دانشگاه در دورهٔ جدید بیش از دوره‌های قبل رسمیت می‌یابد؛ از بعد تاریخی، پیش از تأسیس نهاد دانشگاه، جامعه با پدیده آموزش رسمی آشنا بوده، هرچند که این آموزش مبتنی بر محفوظات بوده است. اما تحول مهمی که ظهور دانشگاه در ماهیت و بنیان آموزش ایجاد کرد، ظهور آموزش مبتنی بر پژوهش بود. به عبارت دقیق‌تر آنچه در دانشگاه باید آموزش داده می‌شد نه ترجیحات شخصی بلکه نتیجه پژوهش‌های عمیق و پر دامنه در حوزه‌های مختلف زندگی فردی و اجتماعی بود. بدین سان دانشگاه فضای امنی برای تأمل، تفکر، پژوهش و انتشار این گونه پژوهش‌ها گردید. البته شیوه سنتی انتشار پژوهش‌ها، انتشار شفاهی یا همان چیزی بود که از دیرباز آموزش نامیده می‌شد. اما اکتشافات جدید علمی جز با انباشت و نقادی دانش‌های قبلی اتفاق نمی‌افتد و بدین ترتیب بود که راه‌های جدیدی برای انتشار و انباشت دانش و خصوصاً انتشار آثار به شکل مکتوب (کتاب، مجله، بانک‌های اطلاعاتی و...) پیدا شد

تأسیس نهاد انتشاراتی دانشگاه‌ها، در جایگاه بخش اجتناب‌ناپذیر توسعه علمی شایان اهمیت است. مرکز چاپ و انتشارات دانشگاه علامه طباطبائی در مقام بزرگ‌ترین دانشگاه علوم انسانی کشور نیز از این قاعده مستثنی نیست، به طوری که هم می‌تواند در انتشار افکار، اندیشه‌ها، نظریات و تولیدات علمی

استادان، دانشجویان و اصحاب دانش کوشا باشد و هم به نیازهای علمی جامعه پاسخ گوید.

فعالیت مرکز چاپ و انتشارات دانشگاه از سال ۱۳۹۲ با احیای شورای انتشارات دانشگاه متشکل از استادان فعال و پرکار در عرصه پژوهش و انتشار و نمایندگان دانشکده‌ها و مراکز پژوهشی وارد مرحله جدیدی شد. در این دوره همگام با تحول اساسی در کیفیت و کمیت آثار منتشرشده، رویکرد نوینی نیز مبتنی بر اولویت آثار بنیادین، بومی و برگرفته از تأملات نظری و عملی استادان در پیش گرفته شد. البته در این میان، ترجمه آثار کم‌نظیر و بی‌مانند در کشور با موافقت شورای انتشارات دانشگاه نیز مورد غفلت قرار نگرفته است. هرچند تا نیل به مطلوب فاصله زیادی وجود دارد و همکاری همه استادان و پژوهشگران را می‌طلبد؛ اما در همین مدت کوتاه نیز سالانه بالغ بر یک‌صد عنوان از آثار استادان دانشگاه به زیور طبع آراسته شده است و امید می‌رود این روند با کیفیتی بالاتر همچنان در مسیر رشد و ترقی طی شود.

کتاب حاضر از جمله آثار دانشگاه است که پس از طی فرایند بررسی و داوری‌های علمی و ادبی، اینک در اختیار خوانندگان محترم قرار می‌گیرد. امید می‌رود علاقه‌مندان و خوانندگان این اثر نیز مانند سایر آثار دانشگاه، صاحب اثر را از نقدهای مشفقانه خود بهره‌مند سازند.

مرکز چاپ و انتشارات

دانشگاه علامه طباطبائی

بخش ششم: گذار از نظم‌های اجتماعی فرامرزی و فراقومی به نظم اجتماعی ایرانیان	۱۱۶۴
مقدمه	۱۱۶۴
فصل هجدهم: نظم‌های اجتماعی فرامرزی و فراقومی	
(تمدن ایرانی عصر باستان - قرون وسطی)	۱۱۷۳
۱-۱۸- نگاه‌های کوتاه تاریخی به جایگاه سرزمینی و جمعیتی ایران	۱۱۷۳
۲-۱۸- زایش نظم‌های اجتماعی شکننده - جاکندگی‌های اجتماعی	
(نظم‌های اجتماعی فرامرزی و فراقومی تمدنی ایرانیان)	
(از امپراطوری عیلام تا تیموریان ۱۵۰۰ میلادی - ۲۰۰۰ قبل از میلاد)	۱۱۹۱
۱-۱۸-۲-۱- امپراطوری عیلام	۱۱۹۳
۲-۱۸-۲-۲- حکومت مادها	۱۱۹۴
۳-۱۸-۲-۳- امپراطوری هخامنشیان	۱۱۹۴
۴-۱۸-۲-۴- یونانیان (سلوکیان) در ایران	۱۱۹۶
۵-۱۸-۲-۵- اشکانیان	۱۱۹۸
۶-۱۸-۲-۶- ساسانیان	۱۱۹۹
۷-۱۸-۲-۷- حمله اعراب مسلمان و دوران اشغال و فروپاشی نظم اجتماعی ایران	۱۲۰۱
۸-۱۸-۲-۸- طاهریان	۱۲۰۴
۹-۱۸-۲-۹- صفاریان	۱۲۰۵
۱۰-۱۸-۲-۱۰- دیلمیان	۱۲۰۵
۱۱-۱۸-۲-۱۱- سامانیان	۱۲۰۶
۱۲-۱۸-۲-۱۲- غزنویان	۱۲۰۷
۱۳-۱۸-۲-۱۳- سلجوقیان	۱۲۰۷
۱۴-۱۸-۲-۱۴- اسماعیلیان	۱۲۱۵
۱۵-۱۸-۲-۱۵- خوارزمشاهیان	۱۲۱۶
۱۶-۱۸-۲-۱۶- حکومت ایلخانان (مغولان)	۱۲۱۷
۱۷-۱۸-۲-۱۷- تیموریان	۱۲۲۹
۱-۱۸-۲-۱۷-۱- شرایط محیطی نابسامان - شکل‌گیری نظم‌های اجتماعی بسیار شکننده	
(میان‌پرده‌ای بین تمدن ایرانی و گذار آن به کشور ایران در دوره صفویان)	۱۲۳۴
۱۸-۱۸-۲-۱۸- سلسله‌های امیری ترکمن‌ها	۱۲۴۰
۱-۱۸-۲-۱۸-۱- قراقویونلو	۱۲۴۱
۲-۱۸-۲-۱۸-۲- آق‌قویونلو	۱۲۴۱
فصل نوزدهم: نوزایش ایرانیان:	
برآمدن - برافتادن نظم‌های اجتماعی نوین (عصر صفویه)	۱۲۴۵

- ۱۹-۱- مقدمه ۱۲۴۶
- ۱۹-۲- برآمدن نظم اجتماعی نوین (فرایزیدی- تشیع- تصوف) ایرانیان ۱۲۴۸
- ۱۹-۲-۱- الف- فرایندهای شکل‌گیری طریقت درویشی صوفیان و چگونگی زایش قدرت سیاسی از آن ۱۲۴۸
- ۱۹-۲-۲- ب- شکل‌گیری دودمان پادشاهی صفویان- نظم اجتماعی ایرانی ۱۲۵۴
- ۱۹-۳- جمع شدن دوباره ایرانیان در نظم اجتماعی شاهنشاهی صفویه ۱۲۶۳
- ۱۹-۳-۱- جمع شدن دوباره ایرانیان در قلمرو سرزمینی و جمعیتی خاص پس از قرن‌ها ۱۲۶۶
- ۱۹-۴- دودمان پادشاهی صفویان (۱۷۲۱-۱۵۰۱) ۱۲۶۷
- ۱۹-۵- برپایی نظم اجتماعی نوین اقتدارگرا (دوران شکل‌گیری اولیه) ۱۲۶۸
- ۱- شاه اسماعیل ۱۲۶۸
- ۱۹-۶- گسست و پایداری در نظم اجتماعی نوین ۱۲۷۸
- ۲- شاه طهماسب اول ۱۲۷۸
- ۳- شاه اسماعیل دوم ۱۲۸۲
- ۴- سلطان محمدخدابنده ۱۲۸۳
- ۱۹-۷- نظم اجتماعی نوین به ماناسازی می‌پردازد (ورود به مرحله بلوغ و تکامل) ۱۲۸۵
- ۵- شاه عباس بزرگ ۱۲۸۵
- ۱۹-۸- فتح دوباره ایران ۱۲۸۵
- ۱۹-۹- ائتلاف‌های ناهمگن و متعارض قبیله‌ای- شکنندگی نظم اجتماعی ۱۲۹۰
- ۱۹-۱۰- ویژگی‌های شاه عباس ۱۲۹۳
- ۱۹-۱۱- نظم اجتماعی نوین به کهولت و افول می‌رسد (ناتوانی در ماناسازی) ۱۳۰۰
- ۶- صفی شاه ۱۳۰۰
- ۷- عباس دوم ۱۳۰۰
- ۸- صفی میرزا (شاه سلیمان) ۱۳۰۲
- ۱۹-۱۲- فروپاشی نظم اجتماعی نوین با نسیمی از مخالفت ۱۳۰۳
- ۹- شاه سلطان حسین ۱۳۰۳
- ۱۹-۱۳- فروریزی نظم اجتماعی نوین با شورشی کوچک (حکومت ۷ ساله افغان‌ها) ۱۳۰۹
- ۱۹-۱۴- پادشاهان اسمی در نظم‌های اجتماعی چند پاره (هرج و مرج همه‌جانبه) ۱۳۱۲
- ۱۰- شاه طهماسب دوم ۱۳۱۲
- ۱۱- شاه عباس سوم ۱۳۱۴
- ۱۲- شاه سلیمان دوم ۱۳۱۵
- ۱۳- شاه اسماعیل سوم ۱۳۱۶
- ۱۹-۱۵- مختصات از نظم اجتماعی صفویان ۱۳۱۸
- ۱۹-۱۵-۱- نظم اجتماعی شکننده ایرانیان- در تعامل با نظم اجتماعی اروپاییان

- تولید، اقتصاد ملی و تجارت خارجی در تعامل ضعیف ایران با دنیای خارج) ۱۳۱۸
- ۲-۱۵-۱۹- صنعت و هنر ایرانی پروبال می‌گیرند ۱۳۲۹
- ۳-۱۵-۱۹- پی‌ریزی پایتخت- اصفهان ۱۳۳۲
- ۴-۱۵-۱۹- ساختار اجتماعی و اقتصادی دولت صفوی ۱۳۳۷
- ۵-۱۵-۱۹- ساختار جمعیتی ایران ۱۳۴۱
- ۶-۱۵-۱۹- ساختار حکومت و گستره تفاوت‌ها و تعارض‌هایش ۱۳۴۴
- ۱۶-۱۹- نظم اجتماعی فرومی‌ریزد (چگونگی سقوط از درون با نشانی از برون) ۱۳۴۹
- ۱۷-۱۹- ایران در بی‌نظمی، جنگ، قحطی (نظم اجتماعی ایرانیان فرومی‌ریزد) ۱۳۶۳
- ۱۸-۱۹- بن‌مایه‌های ملت‌سازی- کشورسازی فرومی‌ریزد ۱۳۶۶
- ۱۹-۱۹- برپایی نظم اجتماعی در هرج و مرج- پیدایش پادشاهی افشاریه ۱۳۷۰
- ۲۰-۱۹- برپایی نظم اجتماعی شکننده (کشورگشایی، غارت، نزاع و بی‌ثباتی) ۱۳۷۲
- ۱- نادرشاه ۱۳۷۲
- ۲- عادل شاه ۱۳۷۶
- ۳- ابراهیم شاه ۱۳۷۴
- ۴- شاهرخ شاه ۱۳۷۴
- ۱-۲۰-۱۹- ایران در ناامنی و بی‌ثباتی ۱۳۷۴
- ۲۱-۱۹- پیدایش نظم اجتماعی شکننده و فروپاشیده زندیه (نظمی میان دو پرده از هرج و مرج پسین و پیشین) ۱۳۷۹
- ۱- کریم‌خان زند ۱۳۸۲
- ۲۲-۱۹- نظم اجتماعی شکننده- خاندان در حال جنگ و نزاع زندیه ۱۳۸۶
- ۲- ابوالفتح خان زند ۱۳۸۸
- ۳- محمدعلی خان زند ۱۳۸۸
- ۴- ابوالفتح خان زند ۱۳۸۸
- ۵- صادق خان زند ۱۳۸۸
- ۶- علیمرادخان زند ۱۳۸۸
- ۷- جعفرخان زند ۱۳۸۸
- ۸- لطفعلی خان زند ۱۳۸۹

فصل بیستم: عصر قاجاریه: ایران در عقب‌ماندگی

- (عصر جدال نظم‌های اجتماعی کهنه و نو) ۱۳۹۱
- ۱-۲۰- مقدمه ۱۳۹۱
- ۲-۲۰- فرازونشیب‌های ایل قاجاریه ۱۳۹۴
- ۳-۲۰- برپایی نظم اجتماعی نوین ایرانیان (عصری در سکون و عقب‌افتادگی و شکنندگی) ۱۳۹۵
- ۴-۲۰- پیدایش دودمان قاجاریه ۱۳۹۶

- ۱- آقامحمدخان ۱۳۹۶
- ۲- فتحعلی شاه ۱۳۹۹
- ۵-۲۰- عصر تجزیه سرزمینی و جمعیتی (معاهده‌های ننگین با پیامد در نظم اجتماعی شکننده ایرانیان) ۱۴۰۰
- ۶-۲۰- تعامل دو نظم اجتماعی «نظم اجتماعی ایرانی- نظم اجتماعی اروپایی» و عصر معاهده‌های ننگین ۱۴۰۸
- ۳- محمدشاه ۱۴۱۳
- ۴- ناصرالدین شاه ۱۴۱۹
- ۷-۲۰- تحولات اقتصادی و اجتماعی در نظم اجتماعی شکننده ناصرالدین‌شاهی ۱۴۲۱
- ۵- مظفرالدین شاه ۱۴۳۴
- ۶- محمدعلی شاه ۱۴۳۹
- ۷- احمدشاه ۱۴۵۱
- ۸-۲۰- اصلاحات ناکام ایرانیان در برپایی نظم اجتماعی نو
(چرخه تقابل‌ها برای گذار از نظم اجتماعی شکننده به نظم اجتماعی دسترسی باز) ۱۴۶۲
- ۱-۸-۲۰-الف: اصلاحات در کارکردها، اصلاحات از بالا به پایین
(تلاش قائم مقام‌ها و امیرکبیر) ۱۴۶۵
- ۱-۸-۲۰-۱-۱- اوضاع اقتصادی و اجتماعی ۱۴۶۶
- ۲-۸-۲۰-۱-۲- مبانی فکری، ارزشی و اخلاقی امیرکبیر ۱۴۷۲
- ۳-۸-۲۰-۱-۳- اصلاحگری در خدمت منافع ملی (مأموریت‌های سیاسی امیرکبیر) ۱۴۸۷
- ۴-۸-۲۰-۱-۴- اصلاحاتی در عرصه آموزش و پرورش همگانی ۱۴۹۳
- ۵-۸-۲۰-۱-۵- اصلاحات اقتصادی و مالی ۱۴۹۹
- ۶-۸-۲۰-۱-۶- اصلاحات اجتماعی ۱۵۰۳
- ۷-۸-۲۰-۱-۷- اصلاحاتی در سیاست خارجی ۱۵۰۷
- ۸-۸-۲۰-۱-۸- تقابل اصلاحات لرزان با نظم اجتماعی لرزان ۱۵۰۸
- ۲-۸-۲۰-ب: اصلاحات در ساختارها، اصلاحاتی از پایین به بالا (انقلاب مشروطیت)
گامی برای دستیابی به قدرت مشروطه در چارچوب قانون اساسی ۱۵۱۵
- ۱-۸-۲۰-۲-۱- انقلابی که دیر آمد- زود آمد- زود نیز رفت ۱۵۱۹
- ۲-۸-۲۰-۲-۲- فریادی نارسا برای عدالت‌خواهی- بذری در پیدایش قدرت مشروطه ۱۵۲۷
- ۳-۸-۲۰-۲-۳- عمارت‌سازی برای نظم اجتماعی نوین بدون معمار (رهبران بدون گفتمان)
و مصالح (فرهنگ عمومی پیش‌برنده) ۱۵۳۱
- ۴-۸-۲۰-۲-۴- اختلاف در عمارت قدرت مشروطه و چگونگی بنا و مصالح آن
(انقلابی که زود آمد، زود هم رفت) ۱۵۳۵
- ۵-۸-۲۰-۲-۵- مدنیت در مالیه عمومی، آزمون مشروطیت (قضیه شوستر) ۱۵۴۲
- ۹-۲۰- هرج و مرج در نظم اجتماعی شکننده و زایش استبدادی قدرتمند و نهادمندتر ۱۵۴۴

- ۱۰-۲۰- کاشتن نهال مشروطیت ایرانی در بوستانی نامناسب ۱۵۴۹
- ۱۱-۲۰- سرانجام مشروطیت ایرانی (ورود به نظم اجتماعی نو با استبدادی مدرن) ۱۵۶۵

بخش هفتم: مروری کلی و سخن آخر

فصل بیست و یکم: مرور کلی بر آنچه گذشت ۱۵۷۵

- ۱-۲۱- مقدمه: گستره موضوع کتاب ۱۵۷۵
- ۲-۲۱- گستره نظریات و چیهستی‌ها ۱۵۷۶
- ۳-۲۱- شکل‌گیری نظم‌های اجتماعی ۱۵۸۷
- ۴-۲۱- رابطه تعاملی چرخه «قدرت جامعه- قدرت دولت» با نظم اجتماعی ۱۵۹۲
- ۵-۲۱- گسترش چیهستی‌های توسعه و نظریات ۱۵۹۳
- ۶-۲۱- بن‌مایه‌های نظم‌های اجتماعی ۱۵۹۶
- ۷-۲۱- بن‌مایه‌های چرخه «نهاد- نظم اجتماعی» ۱۶۰۱
- ۸-۲۱- گستره نظم‌های اجتماعی در گذر تاریخ ۱۶۰۵
- ۹-۲۱- مختصات و ویژگی‌های عمومی نظم‌های اجتماعی ۱۶۱۹
- ۱۰-۲۱- افول و سقوط بزرگترین نظم اجتماعی اروپا ۱۶۱۸
- ۱۱-۲۱- فرازونشیب اروپاییان در دستیابی به چرخه «دولت- ملت- کشور» ۱۶۱۸
- ۱۲-۲۱- واقعه مگناکارنا، نقطه شروع جدال برای محدود کردن قدرت ۱۶۲۳
- ۱۳-۲۱- چرخه «رنسانس- مرکانتلیسم- کشف سرزمینی» ۱۶۲۳
- ۱۴-۲۱- پیدایش چرخه «پول- مرکانتلیسم» ۱۶۲۵
- ۱۵-۲۱- پیدایش برده‌داری نوین ۱۶۲۶
- ۱۶-۲۱- شکل‌گیری تحول در نظم‌های اجتماعی ۱۶۲۶
- ۱۷-۲۱- جبر زمان و اصلاحات در کلیسا ۱۶۲۷
- ۱۸-۲۱- گذار از دولت‌های فئودالی به دولت‌های مطلقه ۱۶۲۸
- ۱۹-۲۱- آثار بازنشر منشور وست فالیا در پدیداری دولت- ملت- کشور ۱۶۳۲
- ۲۰-۲۱- چگونگی گذار از نظم‌های اجتماعی محدود به نظم‌های اجتماعی باز ۱۶۳۲
- ۲۱-۲۱- چرخه «نظم اجتماعی- انقلاب صنعتی» و آثار بازنشر آن ۱۶۳۲
- ۲۲-۲۱- فراهم ساختن زمینه شکل‌گیری عرصه‌های علم و معرفت ۱۶۴۰
- ۲۳-۲۱- پیدایش نظم اجتماعی (دولت) با قدرتی محدود، مقید، مشروط و برخاسته از قرارداد اجتماعی ۱۶۴۳
- ۲۴-۲۱- ایران، کشور چهارراه حوادث- افول و ظهور نظم‌های اجتماعی با دسترسی محدود و شکننده ۱۶۴۵
- ۲۵-۲۱- پیدایش نظم اجتماعی ایرانی- حکومت صفویان ۱۶۵۵
- ۲۶-۲۱- افول و زوال قدرت در ایران، ظهور قدرت در اروپا ۱۶۶۸

سخن آخر (طرح چند کاستی بنیادین در نظم اجتماعی ایرانیان)..... ۱۶۷۹

- ۲۷-۲۱- توسعه یافتگی ایران، نیازمند دستیابی به انسان توسعه‌گرای ایرانی است ۱۶۹۱
- ۲۸-۲۱- نظام و سپهر پرورش و آموزش ایران، سازنده انسان توسعه‌گرای ایرانی ۱۶۹۵
- ۲۹-۲۱- توسعه نیاز به اخلاق برتر دارد ۱۷۰۳
- ۳۰-۲۱- دستیابی جامعه به ارزش‌های پیش‌برنده با خردمندی ۱۷۰۵
- ۳۱-۲۱- نیاز توسعه‌یافتگی ایرانی به عقلانیت برای دستیابی به تفاهم و انسجام ملی ۱۷۰۸
- ۳۲-۲۱- توسعه، نیازمند دستیابی به ساحت عرصه عمومی است ۱۷۱۰
- ۳۳-۲۱- نیاز توسعه به عرصه‌های شهروندی ۱۷۱۴
- ۳۴-۲۱- نیاز توسعه ایران به عرصه‌های مشارکت و حکمروایی شبکه‌ای ۱۷۱۷

پیوست: نقطه نظرات پیشنهادی و اصلاحی استاد دکتر محمود سریع‌القلم ۱۷۳۴

واژه‌نامه ۱۷۳۹

نمایه ۱۷۵۶

منابع ۱۷۷۸